МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Основи охорони праці»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою – **«СУТЬ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ЇЇ ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ»**

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО
Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО
Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.07.2022 № 7

ПОГОДЖЕНО
Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 26.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 12.07.2022 № 22

Розробник:
Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС, кандидат економічних наук, Петровська С.А.

Рецензенти:
1. Професор кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Прокопенко О.Ю.

2. Декан факультету технічних систем та енергоефективних технологій Сумського державного університету, кандидат технічних наук, професор Гусак О.Г.

План лекції

1. Суть дисципліни «Основи охорони праці» та її соціально-економічне значення.
2. Конституційні засади охорони праці в Україні. Законодавство України про охорону праці та принципи державної політики.
3. Стандарти в галузі охорони праці.
4. Обов'язки посадових осіб та працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці та відповідальність за їх порушення.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Нормативна література

1. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 року №332-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08.
2. Кодекс Цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 року №5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992р. №2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12.
4. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 року №4004-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 року №1105 – XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14.
6. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 року №877-V. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16.
7. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 року №2707-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12.
8. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 року №1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.
9. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 року №2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12.

Основна

10. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. посібник [кол. авт.; за заг. ред. д.б.н., проф. Грибана В.Г., к.ю.н. Глуховері В.А.]. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 212 с. URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/599/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20

%D0%9E%D0%9F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%9E%D0%91%D0%9F%D0%9D%D0%9F.pdf.

11. Голінько В.І., Кірін Р.С., Іконніков М.Ю. Охорона праці в юриспруденції : навч. посіб. Дніпропетровськ : НГУ, 2015. 166 с. URL: http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/149252/CD910.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

12. Основи охорони праці : підручник / [М.С. Одарченко, А.М. Одарченко, В.І. Степанов, Я.М. Черненко]. Х. : Стиль-Издат, 2017. 334 с. URL: http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/1840/1/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E%D0%A5%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%86.pdf.

13. Охорона праці в галузі: навч. посіб. / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, Р.М. Білий. К.: ЦУЛ, 2017. 322 с. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/07/Atamanchuk-P.-S.-ta-inshi-Ohorona-pratsi-v-galuzi.pdf.

14. Атаманчук П. Основи охорони праці : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2017. 224 с.

15. Грибан В. Охорона праці. К. : Центр навчальної літератури, 2017. 280 с.

16. Охорона праці та цивільний захист: підручник / за ред. О.Г. Левченка. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 420 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/26895/1/OP_ta_TsZ_pidruchnyk.pdf.

Допоміжна

17. Безпека людини у сучасних умовах: монографія / В.В. Березуцький, Н.Л. Березуцька, А.О. Богодист та ін.; за заг. ред. проф. В.В. Березуцького. Харків: ФОП Мезіна В.В., 2018. 208 с. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/34933.

18. Піскунова Л.Е., Прилипко В.А., Зубок Т.О. Безпека життєдіяльності : підручник. К.: ВЦ «Академія», 2012. 224 с.

19. Васенко В.К., Тереніна О.В. Безпека життєдіяльності та її особливості у правоохоронних органах / В.К. Васенко, О.В. Тереніна // «Право і безпека»: Науковий журнал Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2012.- №1(43). – С.213-217.

20. Добрун А. Альтернативна енергетика та охорона праці: про перспективні відновлювальні джерела енергії / А. Добрун, А. Кулаковський // Охорона праці. – 2016. – № 8. – С. 16-19.

21. Petrovskyi M., Lebedka S., Petrovska S., Ivanov S. Modeling of characteristics of distance relay protection of high-voltage power lines. 2019 IEEE 2nd Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON), July 2–6, 2019: conference proceedings. Lviv, Ukraine, 2019. P. 365-368. URL:

https://ieeexplore.ieee.org/document/8879795.

22. Липинський В. Правове забезпечення пожежної безпеки в Україні / В. Липинський. – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 184 с.

23. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями. Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.02.2018 р. № 207.

24. НПАОП 0.00-4.03-04 «Положення про Державний реєстр нормативно-правових актів з охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці України від 08.06.2004 р. №151.

25. НПАОП 0.00-4.09-07 «Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 55.

26. НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 56.

27. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15.

28. ДНАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 29.01.98 р. № 9.

29. НПАОП 0.00-4.35-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 15.11.2004 р. № 255.

30. НПАОП 0.00-6.03-93 «Порядок опрацювання і затвердження роботодавцем нормативних актів з охорони праці, що діють на підприємстві». Наказ Держнаглядохоронпраці від 21.12.93 р. № 132.

31. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 №337 «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві».

32. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 р. №994 «Перелік заходів та засобів з охорони праці».

33. Рекомендації щодо організації роботи кабінету промислової безпеки та охорони праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 16.01.2008 р.

34. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 07.02.2008 р.

Інформаційні ресурси

1. http://www.nau.ua – Інформаційно-пошукова правова система "Нормативні акти України (НАУ)".

2. https://gnmc.kiev.ua – Офіційний сайт Державного підприємства Головний навчально-методичний центр Держпраці.

3. https://www.dsns.gov.ua – Офіційний сайт Державної служби України з

надзвичайних ситуацій.

4. http://www.fssu.gov.ua – Офіційний сайт Фонду соціального страхування України.

5. http://rada.gov.ua – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

6. https://www.mon.gov.ua – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1 Суть дисципліни «Основи охорони праці» та її соціально-економічне значення

У сучасному світовому господарстві турботи національної держави про охорону праці тісно пов’язані з рівнем її індустріалізації, типом державного управління та соціального устрою.

Сьогодні, умови та безпека праці на виробництві, їх стан та покращання – важлива *задача соціальної політики* будь-якої сучасної промислово розвинутої держави світу. Рівень безпеки будь-яких робіт у суспільному виробництві значною мірою залежить від рівня правового забезпечення цих питань, тобто від якості та повноти викладення відповідних вимог в законах та інших нормативно-правових актах.

Дисципліна “Основи охорони праці” спрямована на вирішення завдань створення на робочому місці безпечних умов праці.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону праці», ***охорона праці*** – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

На жаль, абсолютно безпечних і нешкідливих виробництв не існує. ***Завдання охорони праці*** – звести до мінімуму вірогідність ураження або захворювання робітника з одночасним забезпеченням комфорту для досягнення максимальної продуктивності праці. Реальні виробничі умови характеризуються, як правило, наявністю деяких небезпечних і шкідливих виробничих факторів.

Небезпечним називається такий виробничий фактор, дія якого на працівника в певних умовах може призвести до травми, або іншого раптового погіршення здоров'я.

Прикладами небезпечних факторів можуть бути: відкриті струмоведучі частини устаткування, деталі машин і механізмів, що рухаються, розпечені деталі і заготівки, робота з вибухонебезпечними речовинами і т.п.

Шкідливим називається такий виробничий фактор, тривала дія якого на працівників в певних умовах може призвести до захворювання або зниження працездатності.

Прикладами шкідливих факторів є механічні або отруйні домішки в повітрі робочої зони, несприятливі метеорологічні умови, недостатнє освітлення, підвищені вібрація, шум, інфразвук, іонізуючі і лазерні випромінювання і т.д. Залежно від інтенсивності та тривалості дії шкідливий фактор може стати небезпечним.

Нещасний випадок на виробництві – результат дії на працівника небезпечного виробничого фактору при виконанні ним трудових обов'язків або завдань керівника.

При дії на людину шкідливого виробничого фактору протягом тривалого часу може виникнути **професійне захворювання**.

Техніка безпеки – це система заходів і механічних засобів, що запобігають дії на працівників **небезпечних** виробничих факторів.

Небезпечна зона – це простір, в якому можлива дія на працівника небезпечного і (або) шкідливого фактору.

Засіб індивідуального захисту (ЗІЗ) – засіб, призначений для захисту одного працівника (респіратор).

Засіб колективного захисту (ЗКЗ) – засіб, призначений для захисту двох і більше працівника (система витяжної вентиляції).

Забезпечення здорових і безпечних умов трудової діяльності в нашій країні потребує корінної зміни ставлення всього суспільства до питань охорони праці, підвищення освіти посадових осіб і спеціалістів усіх рівнів, всього населення країни. Вирішення цієї проблеми неможливе без належної підготовки всіх фахівців з питань охорони праці.

Тому, **основною метою охорони праці** є створення безпечних умов трудової діяльності людини, забезпечення її високої та ефективної працездатності. А **основною метою дисципліни «Основи охорони праці»** є надання майбутнім спеціалістам-юристам теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням безпечних і нешкідливих умов праці, при розробці і використанні нової техніки та технологічних процесів, організації виробництва, які виключають негативну дію на людину та навколишнє природне середовище.

Охорона праці як соціально-економічна дисципліна вивчає теоретичні та практичні питання безпеки праці, запобігання виробничому травматизму, професійним захворюванням і отруєнням, аваріям (катастрофам), пожежам і вибухам на виробництві та врахування громадських та особистих інтересів людей.

2. Конституційні засади охорони праці в Україні. Законодавство України про охорону праці та принципи державної політики

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону праці», ***охорона праці***

– це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Правові заходи – встановлюють норми безпеки та межі правомірної поведінки осіб, які приймають участь у трудовому процесі, їхні права, обов'язки, гарантії та юридичну відповідальність за правопорушення в галузі охорони праці.

Соціально-економічні заходи – встановлюють та реалізують норми:

- соціального захисту учасників трудового процесу;
- економічні важелі управління охороною праці;
- систему фінансування профілактичних заходів.

Організаційно-технічні заходи та засоби – встановлюють та реалізують норми, що забезпечують усунення впливу на працюючих небезпечних і шкідливих виробничих факторів та дотримання допустимого ризику виникнення нещасних випадків на виробництві та аварій.

Санітарно-гігієнічні заходи та засоби – встановлюють та реалізують норми, що забезпечують усунення впливу на працюючих шкідливих виробничих факторів та дотримання допустимого ризику виникнення професійних захворювань.

Лікувально-профілактичні заходи – встановлюють та реалізують норми, спрямовані на забезпечення права працюючих на – обов'язкові медичні огляди; медичну допомогу; лікувально-профілактичне харчування; оздоровчо-профілактичні заходи.

Державна політика в галузі охорони праці визначається згідно Конституції України Верховною Радою України і спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням і базується на принципах:

1. Пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці.
2. Підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці.
3. Комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони довкілля.
4. Соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.
5. Встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та

суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності.

6. Адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану.

7. Використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству.

8. Інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці.

9. Забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками, між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях.

10. Використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Нормативно-правове забезпечення охорони праці складають та її державне регулювання в Україні здійснюється на основі Конституції України, Законів України, Постанов Кабінету Міністрів та інших нормативних документи органів державної влади та інші (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Нормативно-правове забезпечення охорони праці

Назва нормативно-правового акту	Короткий зміст нормативно-правового акту
1. Конституція України	**Гарантує права громадян України на:** - належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом. [Ст..43]; - соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загально-обов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення [Ст..46].
2. Закон України «Про охорону праці»	Визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні,

	безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.
3. Кодекс законів про працю України	Регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини та встановлює високий рівень умов праці, всемірну охорону трудових прав працівників.
4. Кодекс цивільного захисту України	Регулює відносини, пов’язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, та порядок реагування на них. Кодексом передбачено функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, визначено повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, права та обов’язки громадян України, іноземців і осіб без громадянства, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»	Визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві. Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.
6. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господдарської діяльності»	Визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю).
7. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»	Регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні.
8. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров’я»	Визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я,

	попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості.
9. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»	Визначає правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, і спрямований на захист життя і здоров'я людей та довкілля від шкідливого впливу аварій на цих об'єктах шляхом запобігання їх виникненню, обмеження (локалізації) розвитку і ліквідації наслідків.
10. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»	Встановлює пріоритет безпеки людини та навколишнього природного середовища, права і обов'язки громадян у сфері використання ядерної енергії, регулює діяльність, пов'язану з використанням ядерних установок та джерел іонізуючого випромінювання, встановлює також правові основи міжнародних зобов'язань України щодо використання ядерної енергії.
11. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»	Визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій.
12. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»	Встановлює систему особливих заходів державного захисту працівників суду і правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов’язків і здійсненню наданих прав, від посягань на життя, здоров’я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв’язку із службовою діяльністю цих працівників. Передбачає забезпечення конфіденційності даних про осіб, взятих під захист, та відповідальність за невиконання обов'язків, установлених цим Законом.
13. Європейська соціальна хартія. Ратифікована Україною 14.092006 р.	Проголошує забезпечення державами учасницями договору гарантування працівникам – прана на працю; справедливих умов праці; безпечних та здорових умов праці; права на справедливу винагороду; створення організацій; укладання колективних договорів; права дітей та підлітків на захист; права працюючих жінок на охорону материнства; права на професійну орієнтацію та професійну підготовку; охорону здоров'я та соціальне забезпечення; права на соціальну та медичну допомогу та користування послугами соціальних служб; права інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства; права сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист ; права дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист; права займатися прибутковою діяльністю на території держав інших Сторін; права трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу; права на рівні можливості та рівне ставлення у вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі; права на інформацію та консультації; права брати участь у визначенні та поліпшенні умов праці та виробничого середовища; права осіб похилого віку на соціальний захист; права на захист у випадках звільнення та права працівників на захист їхніх прав у разі банкрутства їхнього роботодавця; право на гідне ставлення на роботі; права

	працівників із сімейними обов'язками на рівні можливості та рівне ставлення до них; права представників працівників на захист на підприємстві та умови, які мають створюватися для них; права на інформацію та консультації під час колективного звільнення; права на захист від бідності та соціального відчуження та права на житло
14. Рамкова директива ЄС 89/391	Основним законодавчим актом у Європейському Союзі про охорону праці у відповідності зі статтею 118а Римської угоди є рамкова Директива 89/391/ЄС «Про введення заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників», що вступила в силу 1 січня 1993 року. ***Метою Директиви*** є "Впровадження заходів для заохочення удосконалення у сфері безпеки і захисту здоров'я працівників під час роботи. Відповідно до цього вона містить загальні принципи щодо запобігання професійним ризикам, захисту безпеки і здоров'я, виключення ризику і нещасних випадків, інформування, консультацій, пропорційної участі відповідно до національного законодавства та/або практики, навчання працівників та їх представників, а також загальні правила впровадження названих принципів. Рамкова Директива вказує, що, вищий на момент її прийняття рівень вимог у державах-членах ЄС був прийнятий як мінімальний рівень вимог при узгодженні національних законодавств з охорони праці.

3. Стандарти в галузі охорони праці

Стандарт (норма, зразок) – офіційний державний або нормативно-технологічний документ галузі, підприємства, фірми, компанії, що встановлює якісні характеристики, вимоги, яким має відповідати певний вид продукції, товару, роботи, послуги.

Стандарти поділяються на міжнародні, національні, регіональні та підприємства.

Міжнародний та регіональний стандарти - стандарти, прийняті відповідно міжнародним та регіональним органом стандартизації.

Національні стандарти - державні стандарти України, прийняті центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації, та доступні для широкого кола користувачів.

Державні стандарти України (ДСТУ**)** — стандарти, розроблені відповідно до чинного законодавства України, що встановлюють для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості, розроблені на основі консенсусу та затверджені уповноваженим органом. Згідно із Законом України «Про стандартизацію» це

Положення стосується національних стандартів, кодексів усталеної практики, класифікаторів, каталогів, а також міждержавних нормативних документів. Державні стандарти України затверджуються центральним органом виконавчої влади з питань технічного регулювання, а державні стандарти в галузі будівництва та промисловості будівельних матеріалів - спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з будівництва та архітектури. Державні стандарти України підлягають державній реєстрації в центральному органі виконавчої влади з питань технічного регулювання і публікуються українською мовою з автентичним текстом російською мовою.

Основним напрямом робіт зі стандартизації в галузі охорони праці є розвиток Системи стандартів безпеки праці (ССБП) на державному, галузевому рівнях. Принцип побудови цієї системи регламентується Держстандартом «Основні положення». Нині ССБП встановлює такі вимоги: до організації робіт та організаційно-методичному положенню по побудові системи; виробничому устаткуванню й процесам; засобам захисту працюючих; безпеки будівель і споруд, а також нормам за видами небезпечних і шкідливих виробничих факторів.

Основним завданням стандартизації в галузі безпеки праці є забезпечення охорони здоров'я та безпеки праці працюючих. Об'єктами стандартизації є вимоги, норми безпеки праці й виробничої санітарії, запобіжні пристосування й Інші засоби захисту працюючих з урахуванням специфіки виконуваних робіт. Нормативно-технічна документація з безпеки праці підрозділяється на такі категорії: державні (Держстандарт); галузеві (ГОСТ); технічні умови (ТУ).

В Україні розробляються державні стандарти України – ДСТУ, які повинні частково замінити діючі ГОСТи ССБТ. Так, наприклад, у галузі охорони праці вже діють:

ДСТУ 2293-99. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять.

ДСТУ 2272-93. Пожежна безпека. Терміни та визначення.

ДСТУ 4050-2001. Спецодяг сигнальний. Жилети. Технічні умови.

В Україні видаються Покажчик нормативно-правових актів з питань охорони праці (НПАОП), якій постійно оновлюється і поповнюється. До Державного реєстру НПАОП включено нормативні акти з охорони праці, затверджені відповідними органами нагляду протягом останніх років, внесено офіційні зміни і доповнення, що містяться в інформаційних покажчиках, враховано зауваження міністерств і відомств щодо уточнення назв нормативних актів, дат їх затвердження тощо. ССБТ, ДСТУ, ДСанПіН, інструкції до НПАОП не включено – за них відповідають Держспоживстандарт України та відповідні галузеві міністерства.

Реєстр НПАОП є офіційним виданням, що підлягає використанню власниками (уповноваженими ними органами) та посадовими особами підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності; посадовими

особами і спеціалістами міністерств, відомств, асоціацій, корпорацій та інших об'єднань підприємств, органів державного нагляду за охороною праці, місцевих органів державної виконавчої влади.

Питання з виробничої санітарії на сьогодні містять не тільки ГОСТи ССБТ, але і державні санітарні норми. Так, наприклад, розглянемо вимоги до наступних виробничих факторів – шум, вібрація, мікроклімат виробничих приміщень.

Кодекс усталеної практики (звід правил) - документ, що містить практичні правила чи процедури проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування, експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів. Кодекс усталеної практики може бути стандартом, частиною стандарту або окремим документом.

Технічні умови - документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинні відповідати продукція, процеси чи послуги. Технічні умови можуть бути стандартом, частиною стандарту або окремим документом.

На сьогодні система стандартизації охорони праці містить такі *види стандартів:*

1. *Міжнародні стандарти, в першу чергу стандарти міжнародної організації з питань стандартизації (ISO).*

Наприклад, стандарт ISO 26000 – це добровільна настанова з соціальної відповідальності і не є документом, що передбачає сертифікацію, як, наприклад, ISO 9001 та ISO 14001. Згідно ISO 26000 компанія включає такі компоненти, як захист прав людини, навколишнього природного середовища, безпеку праці, права споживачів та розвиток місцевих общин, а також організаційне управління та етику бізнесу. Тобто у керівництві враховані усі принципи, які зазначені у Глобальній ініціативі ООН (документі, до якого приєдналося 6 тисяч компаній та організацій, серед яких 130 українських).

2. *Галузеві стандарти/технічні умови* — стандарти, дія яких поширюється на підприємства (установи, організації), підпорядковані певному міністерству чи іншому центральному органу виконавчої влади, яким і затверджуються відповідні стандарти. Якщо дія стандартів поширюється на підприємства, що підпорядковані двом (кільком) центральним органам виконавчої влади, вони підлягають затвердженню всіма цими органами і набувають юридичної сили міжгалузевих стандартів.

3. *Стандарти підприємства* — нормативно-технічні документи, затверджені наказом керівника (органу управління) конкретного підприємства, на яке і поширюється їх дія. Інколи дія таких стандартів може бути поширена на групу аналогічних підприємств галузі (в цьому випадку необхідно затвердження стандарту вищим(и) органом(ами) управління, він втрачає юридичну силу стандарту підприємства, набуваючи сили галузевого/міжгалузевого стандарту).

4. Обов'язки посадових осіб та працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці та відповідальність за їх порушення

Статті 43 і 44 Закону України «Про охорону праці» встановлюють відповідальність юридичних і фізичних осіб за порушення законодавства про охорону праці.

Так, стаття 43 передбачає застосування штрафних санкцій до юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб та працівників

За порушення законодавства про охорону праці та невиконання приписів (розпоряджень) посадових осіб органів виконавчої влади з нагляду за охороною праці юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства використовують найману працю, притягаються органами виконавчої влади з нагляду за охороною праці до сплати штрафу в порядку, встановленому законом. Сплата штрафу не звільняє юридичну або фізичну особу, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, від усунення виявлених порушень у визначені строки.

Максимальний розмір штрафу не може перевищувати п'яти відсотків середньомісячного фонду заробітної плати за попередній рік юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю.

За порушення вимог, передбачених частинами третьою і четвертою статті 19 цього Закону, юридична чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, сплачує штраф із розрахунку 25 відсотків від різниці між розрахунковою мінімальною сумою витрат на охорону праці у звітному періоді та фактичною сумою цих витрат за такий період.

Несплата або неповна сплата юридичними чи фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю, штрафу тягне за собою нарахування пені на несплачену суму штрафу (його частини) з розрахунку 120 відсотків річних облікової ставки Національного банку України, що діяла в період такої несплати, за кожен день прострочення.

Кошти від застосування штрафних санкцій до юридичних чи фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб і працівників, визначених цією статтею, зараховуються до Державного бюджету України.

Притягнення до відповідальності посадових осіб і працівників за порушення законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці здійснюється відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Стаття 44 цього Закону встановлює, що за порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також

представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із законом.

Відповідальність власників та посадових осіб за порушення законодавства про охорону праці обумовлена законодавством України.

Посадові особи, винні в порушенні законодавства про охорону праці, несуть юридичну відповідальність (4 види):

1 Дисциплінарну - в тих випадках, коли з їх вини допускаються порушення правил і норм з охорони праці, які не призводять до тяжких наслідків і не могли спричинити їх (1 - догана, 2 - звільнення).

2 Адміністративну відповідальність - полягає в накладенні на винних осіб грошових штрафів. Правом накладення штрафів користуються Держкомітет України з нагляду за охороною праці, органи пожежного і санітарного нагляду і їх регіональні підрозділи та інші державні органи контролю.

3 Кримінальну відповідальність - настає, коли порушення могли спричинити або спричинили нещасні випадки з людьми або інші тяжкі наслідки. Кримінальну відповідальність можуть нести лише ті винні посадові особи, на яких через їх службове положення або за спеціальним розпорядженням покладений обов'язок із забезпечення безпечних і здорових умов праці.

4 Матеріальну відповідальність винних посадових осіб за порушення правил охорони праці - виникає, якщо в результаті важкого порушення підприємство зобов'язано буде виплачувати певні грошові суми потерпілому від нещасного випадку або органам соціального страхування для компенсації цих виплат.